

De kleine blonde dood in het fictiedossier

Film in een vmbo-klas

Tot voor een paar jaar ging fictieonderwijs over boeken en schrijvers. Toen introduceerden de kerndoelen basisvorming film als te behandelen fictiegenre. En ook het examenprogramma vmbo noemt fictie. Gaat fictieonderwijs nu minder over boeken en schrijvers? Ik mag het hopen. Film is voor alle leerlingen, dus ook voor vmbo-leerlingen, een belangrijk fictiegenre. Met film kom je dicht bij een fictiewereld waar leerlingen in tegenstelling tot de boekenwereld wel affiniteit mee hebben. In dit artikel wil ik toelichten hoe ik in mijn 4 vmbo-klassen (mavo-niveau) met De kleine blonde dood werk. Ik heb boek en film ook verwerkt in de module fictie van de 4-vmbo-delen van de methode Taallijnen waarvan ik auteur ben.

Inge Piena
Ik heb voor de 4-vmbo-klas een module fictie gemaakt waarin ik De kleine blonde dood heb verwerkt. Het is een module met 4 delen, waarin ik de methode Taallijnen heb gebruikt. De module is bedoeld voor de 4-vmbo-klas (mavo-niveau) en is bedoeld voor de 4-vmbo-delen van de methode Taallijnen. De module is bedoeld voor de 4-vmbo-klas (mavo-niveau) en is bedoeld voor de 4-vmbo-delen van de methode Taallijnen.

Filmdoelen
Zelfs als er slechts een enkel gordijn dichtgeschoven is, komen leerlingen al binnen met de vraag: ‘Krijgen we video?’ Ze zijn gek op film. Dat enthousiasme bekoelt wat als je erbij gaat vertellen en opdrachten gaat geven. Het wordt je in eerste instantie niet in dank afgenomen als je de video-recorder stilzet en begint toe te lichten. Help je je leerlingen om over die drempel heen te stappen en dwing je ze tot ontdekken en kritisch kijken, dan draaien de leerlingen bij. ‘Goh, juf daar let ik nooit op. Daar heb ik nooit bij stilgestaan. Ik wist niet dat het zo werkte.’ Ze voelen dat ze wat leren. Het is goed mogelijk om een film op band op te nemen en deze in de les te gebruiken. Aan de hand van die film

kunt u dan allerlei kenmerken van dit genre behandelen. Een korte televisie-film is geschikt, omdat zo’n film soms niet meer dan een half uur duurt. Bioscoopfilms kosten meer lestijd, maar hebben ook bijzondere mogelijkheden; denk bijvoorbeeld aan alle films over de legende rond koning Arthur. Die lestijd is wel te vinden als u wat doelen combineert, fictiedoelen met spreek- en luisterdoelen bijvoorbeeld. Speelfilms kunnen verschillende doelen dienen. U kunt film gebruiken om literaire begrippen als tijd, ruimte, opbouw en thema te behandelen. Of om leerlingen inzicht te geven in de relatie tussen fictie en werkelijkheid, of om hen te trainen in het geven van een persoonlijke reactie. Ook kunt u de beleving van speelfilms

centraal stellen. Zelf vind ik het belangrijk dat leerlingen zich (leren) realiseren welk effect een film op hen heeft, en (leren) inzien hoe filmmakers zulke effecten proberen te bereiken. Films kunnen veel invloed hebben op leerlingen zonder dat zij zich daarvan bewust zijn. Een leerling zou kortom best op een zinvolle manier zijn ‘lijst bij elkaar kunnen kijken’.

Werkvormen

Hoe je een film kunt gebruiken en welke lessen je eraan kunt koppelen, is sterk afhankelijk van de gekozen film. Wat niet in de film zit, kun je ook niet behandelen. Ik ben voorzichtig met het stilzetten van de band, maar ga het niet uit de weg. Ik streef zelf naar één of twee lange fragmenten per les, waarbij een film van 90 minuten in vier lessen wordt bekeken. Dat betekent dat de leerlingen de helft van de tijd video kijken en de andere helft bezig zijn met voorbereidende of verwerkende opdrachten.

De kleine blonde dood

Ik heb voor het door Jean van de Velde verfilmde boek van Boudewijn Büch gekozen. Gezien het taalgebruik en enkele seksueel getinte scènes zal niet elke docent zich in deze keuze kunnen vinden. Let je echter op casting, taalgebruik, beeldtaal en de keuze van de

muziek, dan concludeer ik dat de film ‘gemaakt’ is voor jong publiek. Leerlingen vinden het een mooie film. Niet alleen de film spreekt de leerlingen aan. Ook het boek is voor leerlingen uit 4 mavo goed leesbaar. Dat biedt de mogelijkheid om speciale aandacht te besteden aan de relatie tussen film en boek. Bovendien biedt de verfilming aanknopingspunten voor een uitwerking van veel literaire en filmische begrippen. Ten slotte is de film goed op video verkrijgbaar.

Opbouw lessenreeks

Voor de lessen over *De kleine blonde dood* heb ik de volgende, aan de filmkonde ontleende, opbouw gekozen.

- les 1: Het verhaal. Hierin vergelijken leerlingen de roman met de film.
- les 2: De mise-en-scène. Leerlingen leren te kijken naar de manier waarop het verhaal in beeld wordt gebracht: acteurs, kleding, ruimte, belichting e.d.
- les 3: Filmtechniek. Hoe het verbeeldde vervolgens op film wordt vastgelegd: camerawerk, montage en welke invloed die hebben op jou als kijker.
- les 4: Filmmuziek. Welke sfeer kunnen verschillende soorten muziek oproepen?

Bovendien krijgen de leerlingen na het bekijken van het (indrukwekkende) einde van deze film ruim de mogelijkheid om te reageren op wat ze gezien hebben. Om een indruk te geven van de invulling van deze lessen zal ik de eerste twee lessen beschrijven.

Les 1

De docent bespreekt klassikaal stellingen als:

- ‘Films zijn voor mensen zonder fantasie, want je kunt je bij boeken zelf een voorstelling maken, terwijl bij films alles al is bedacht.’
- ‘In een film kunnen gedachten van

personages niet worden beschreven, in een boek heel goed.’

Leerlingen denken er over na hoe het is om een film te zien van een boek dat je al kent. Vervolgens lezen ze een stukje theorie over overeenkomsten en verschillen tussen romans en hun verfilmingen.

Daarna lezen leerlingen een gedeelte van het begin van *De kleine blonde dood* waarin de hoofdpersoon Boudewijn op schoolreisje gaat naar de Duitse grens. Zijn vader drukt de meester op het hart dat Boudewijn absoluut niet naar Duitsland mag. Ze bezoeken een speeltuin en de kinderen stoppen zich vol. Boudewijn moet overgeven wanneer ze aan de Nederlandse kant van de grens wachten op de andere kinderen die even in Duitsland zijn. Dan ziet hij een bijzonder vlindertje dat hij voor zijn vader probeert te vangen. Natuurlijk raakt hij op Duits terrein en de Rijkswachters moppen tegen een zich verontschuldigende meester.

Vervolgens bekijken de leerlingen de eerste vijf minuten van de film waarin dezelfde scène zit. Leerlingen noteren de verschillen die hun zijn opgevallen. (Zo zijn er twee juffen en geen meester. Valentijn wordt niet ziek en de Rijkswachters zijn vriendelijk. De juf is woedend dat hij het vlindertje heeft doodgemaakt dat door de andere juf – later wordt ze de moeder van zijn kind – hem weer stiekem wordt terugbezorgd.)

Zo’n vergelijking maken ze nogmaals, wat minder geleid, met behulp van een andere scène. Ten slotte denken ze begeleid na over de redenen en oorzaken voor de verschillen tussen roman en film. Is er iets geschrapt wegens tijdgebrek, was het beschrevene niet uit te beelden of wil de regisseur iets anders zeggen met de film dan de schrijver met het boek? Aan het einde van deze les hebben de leerlingen een

goed beeld van de verschillen tussen romans en hun verfilmingen, en de oorzaken hiervan.

Les 2

In de tweede les wordt er niet vergeleken, maar geobserveerd en geconcludeerd. Allereerst leest de leerling wat theorie over de redenen die meespelen bij de keuze van acteurs, ruimte en dergelijke. Vervolgens kiezen ze wie of wat ze tijdens het bekijken van de volgende 25 minuten film vooral willen observeren: Valentijn, Mieke, Mickey of de ruimte. Wie bijvoorbeeld Mieke observeert, zal grote verschillen zien in kleding en make-up tussen de verschillende scènes. Hieraan is haar stemming goed af te lezen. Ten slotte formuleren de leerlingen in tweetallen antwoorden op bijbehorende inzichtsvragen, zoals over Valentijn: ‘Noteer vier karaktereigenschappen en geef aan waaruit je die hebt afgeleid.’

Leerdoelen

En wat bereik ik hier nu mee?

- De speelfilm als onderwijsdoel: leerlingen hebben inzicht gekregen in het eigene van een speelfilm ten opzichte van een roman en krijgen inzicht in het productieproces van een film;
- De beleving van speelfilms: leerlingen zijn zich er meer van bewust geworden op welke manier een regisseur de gevoelens en gedachten van zijn kijkers kan manipuleren. Dat maakt ze weerbaarder. In de vierde les denken ze ook na over het realiteitsgehalte van de film (Valentijn zelf trekt letterlijk de stekker bij Mickey er uit) en vormen ze voor zichzelf een mening over hoe realistisch een film voor hen moet zijn;
- Als medium voor andere doelen: de begrippen personages, ruimte en tijd zijn in deze lessen aan bod gekomen. Bovendien is de kans dat ze

alleen de video bekijken als ze het boek moeten lezen, iets afgenomen.

Fictiedossier

De lessenreeks maakt deel uit van het fictiedossier (leesdossier). In feite is zo'n dossier zelf alleen een map. Het wordt pas wat wanneer leerlingen de uitwerkingen van de (grotere) verwerkingsopdrachten in deze map doen. Daarmee geeft het de docent inzicht in de ervaringen, inzichten en ontwikkelingen van de betreffende leerling in dat jaar. Daarvoor is het wel een voorwaarde dat de leerling de kans krijgt iets persoonlijks te maken van zijn dossier. Dat kan door de aard van de opdrachten, maar ook door de leerling steeds de keuze te geven tussen verschillende opdrachten. Het is dus van belang dat de docent goede opdrachten aanlevert.

Ik kies voor keuzeopdrachten. Het voordeel van keuzeopdrachten is dat de leerling een opdracht kan kiezen die past bij zijn aanleg en leerstijl. Bovendien is zo de neiging tot overschrijven naar mijn idee kleiner.

Ik gebruik het volgende model: leerlingen kiezen na een reeks lessen steeds tussen drie grote, geleide opdrachten waarin ze het geleerde toepassen: een A-, B-, en een C-opdracht. In de A-opdracht moeten ze een boek lezen, de verfilming bekijken en de verschillen en overeenkomsten tussen die twee *analyseren*. In de B-opdracht moeten ze een boek lezen, de verfilming bekijken en een beoordeling schrijven over de kwaliteit van de verfilming. De C-opdracht, ten slotte, is een creatieve opdracht. Hierbij moeten ze een stuk scenario schrijven voor een fragment uit een (gelezen) boek dat niet in de bestaande (en bekeken) verfilming zat. Ook aan *De kleine blonde dood* heb ik dergelijke keuzeopdrachten gekoppeld. Voor de beoordeling gebruik ik een checklist van de in de verschillende

opdrachten geformuleerde eisen. Om te voorkomen dat ik alleen beoordeel 'of alles er in staat, en op de juiste plek' koppel ik aan het dossier een mondeling waarin ik dieper op de inhoud van het dossier inga en op de persoonlijke ervaringen van de leerling. Zowel voor het dossier als het mondeling geef ik een cijfer.

De basisberoepsgerichte leerweg

De hierboven beschreven lessen zijn een uitwerking voor de leerwegen kaderberoeps, gemengd en theoretisch. Ook voor de basisberoepsgerichte leerweg heb ik *De kleine blonde dood* bewerkt. Daarbij heb ik minder aandacht aan de theorie besteed. De vragen en opdrachten zijn concreter, geven meer ondersteuning voor de uitwerking. Ze sluiten wat meer aan bij de manier waarop deze leerlingen film beleven.

En geloof me, deze film is zeker ook geschikt voor het vierde leerjaar van het leerwegondersteunend onderwijs en het praktijkonderwijs. En in essentie kan het leereffect hetzelfde zijn.

Ten slotte

Bederf je zo het kijkplezier van leerlingen niet? Er is wat weerstand en je moet hen, zoals ik al gezegd heb, over een drempel tillen, maar het 'kijkplezier' blijft. Dat geldt voor film in het algemeen en *De kleine blonde dood* in het bijzonder. Mijn leerlingen leven enorm mee met Antonie Kamerling in de rol van Valentijn, en Mickey – gespeeld door Olivier Tuinier – kreeg nog meer sympathie. Ik heb met stijgende verbazing zitten kijken hoe mijn anders zo kritische leerlingen zich mee lieten voeren langs alle emoties die de regisseur voor hen in petto had. Voor mij is die ontdekking het bewijs dat lessen over speelfilms heel belangrijk zijn. ■